

Duka Tímea-Ildikó

Dante Pokla Gy. Szabó Béla fametszetein

Bevezetés

“Húsz évig véstem a dantei sorsot. Alázattal jártam az isteni hármas labirintust: így lettem boldog.”¹

(Gy. Szabó Béla önvallomása)

– írja Gy. Szabó Béla önvallomásában, mintegy összefoglalva jelen dolgozatom témavonalát, lényegét. E rövid önvallomás tulajdonképpen magába foglalja a dolgozatom tartalmát. A sorok konkrétan visszaadják Gy. Szabó Béla életérzését, amelyet Dante *Isteni Színjátéka* adott neki.

A képzőművészek körében igen intenzíven élt és él még a mai napig a túlvilágjárás motívumának kultusza. Mindaz, ami a halál után az emberrel történik, újra és újra felbukkanó téma a képzőművészetben.

A képzőművészet a *Pokol* rútságainak, szörnyűségének és torzságának ábrázolásával képes feltárni az emberi psziché sötét oldalát. Feltárja annak a zárnak a nyitját, amely az ember belsejében tudatosan, tudattalanul és mégis ösztönösen lejátszódik. A művek lényegét csakis úgy és akkor érthetjük meg mint valamely lehetséges kérdésre adott választ. Nekünk befogadóknak pedig kötelességünk azt a kérdést megkeresni, amelyre a lehetséges válasz született.

Célom, hogy bemutassam Dante *Poklának* megjelenését Gy. Szabó Béla néhány *Pokol* fametszetén keresztül, amelynek alapjául Dante Alighieri *Isteni Színjáték* című műve szolgált. Ezen belül azt vizsgálom, hogy az erdélyi fametsző hogyan és milyen eszközök segítségével jelenítette meg a dantei poklot. Gy. Szabó Béla fametszetein át megvilágítom a művész alkotófolyamatban megjelenő szabadságát a befogadó és a műalkotás oldalát is figyelembe véve. A kutatás módszertanának ismertetése előtt pedig röviden összefoglalom a fametszés technikájáról szükséges tudnivalókat. A dolgozatom során továbbá vizsgálom a fametsző vonalművészetét, ábrázolásmódját, gesztus- és mimika

---

¹ <http://galeriasavaria.hu/termek/keszletek/grafika-rezkarc/562273/8300-Gy.-Szabo-Bela-La-Divina-Commedia-album/>

rendszerét, forma- és színvilágát. Ezen állításokat pedig, a különböző források és a Babits fordította *Isteni Színjáték* hitelességére alapozom.

A fametszés (technikája)

A sokszorosított grafikai technikák között kétségtelenül a fametszés a legrégebbi eljárás. A művész egy csiszolt fadúrcra rajzol, majd a rajzolt vonalakat meghagyva késsel vagy vésővel kivájja a többi felületet. A kompozíció vonaljai kiemelkednek, amelyeket festékkel kennek be, majd egy benedvesített papírlapot rápréselve a festéket rányomják a papírra. A nyomat a dúc rajzolatának tükörképe lesz.

A metszést általában az erre szakosodott mesteremberek, a fametszők végezték. A művésztől kapott rajzot ráragasztották a dúcra, és a papírral együtt metsztették ki az üresnek szánt részeket. De átmásolhatták a papírról úgy is, hogy bekenték szénnel a papír hátoldalát, és a vonalakat átnyomták a fa felületére.

Koreából származnak az első kísérletek, hogy metszett fadúcot használnak nyomtatásra. Az eljárást Kína rövidesen átvette, és a Tang-dinasztia (618-907) alatt továbbfejlesztette. Európában csak hét évszázaddal később készítették fametszetes nyomatokat. Ez többek között azzal magyarázható, hogy az európai papírgyártás a középkor végén lendült fel, és csak ekkor jelentkezett széles körű igény a gyorsan és olcsón előállított képek iránt.

A fametszést művészete a 15. században vált a legismertebbé. A 15. századi fametszeteket stílusuk szerinti korszakokra osztják fel. A 15. századi fametszetek többsége kéziratos, vagy nyomtatott könyvekbe illetve maradt fenn.

A 17. századtól kezdve a fametszetek témái főleg világi ábrázolások voltak, amelyek szinte kivétel nélkül az élet gondtalan oldalát mutatták be. Gyakran ábrázoltak színházi és fürdőházi jeleneteket, prostituáltakat és mindent, ami a kellemes időtöltéshez kapcsolódott. Ez az ún. Ukiyoe stílus jellemzője, aminek jelentése „*a lebegő világ képei*”. A japán fametszetek nagy hatással voltak az európai művészekre. Például, az expresszionizmus egyik képviselője, Vaszilij Kandinszkij munkái művészi magasságba emelik a fametszés technikáját. Ennek tükrében a fametszést joggal sorolhatjuk a modern kor legismertebb grafikai technikái közé. Ez az eljárás nagy hatást gyakorolt az erdélyi Gy. Szabó Bélára is.

Gy. Szabó Béla, akárcsak egyik legnagyobb modern művészünk, Van Gogh, a japán fametszéshez gyökereihez nyúl vissza. Japánban a kínai és koreai buddhista szerzetesek honosították meg a fametszés technikáját. A legrégebbi ismert japán fametszet a 891-ben készült Jizo-kép. A fadúcos nyomtatást

elsősorban szöveg sokszorosítására használták, és csak a 16. század vége felé kezdtek fametszetes illusztrációkat készíteni. Az illusztrált könyvek nagy sikert arattak, főleg az írástudatlan egyszerű emberek körében. 1660 körül egy illusztrátor, Hishikawa Moronobu rávette kiadóját arra, hogy képeit önállóan, szöveg nélkül hozza forgalomba. Ekkor kezdődött a fametszet önálló művészi eszközként való megjelenése. A japán fametszetek alapja a kalligrafikus rajz és a kompozíció egyszerűsége. A kezdeti fekete-fehér nyomokat eleinte kézzel színezték, a kétszínű nyomtatás 1744 körül jelent meg.

Gy. Szabó Béla a 20. századi fametszés megújítója és egyben az egyik legnagyobb művésze is volt, aki távol-keleti technikájával a legnagyobb erdélyi magyar művészek sorába írta be magát. A maga tehetségével és páratlan szorgalmával a fametszést messze felemelte egészen a festmények, a festészet határáig. A modernizmus elveinek megfelelően Gy. Szabó Béla a fametszést megreformálta és egy új művészeti síkra emelte.

Dante Pokla Gy. Szabó Béla fametszetein

A háromszéki származású Gy. Szabó Béla (1905-1985) Románia-államdíjas, érdemes művésze, akinek egyedi alkotóművészete Kolozsváron virágzott, kifejezési módja expresszív és lírai volt. Műveit Mexikótól Kínáig, Moszkvától Brüsszelig ismerik, és mindmáig nagyra értékelik. Gazdag életművet hagyott az utókorra, minden témát alaposan végigrajzolt, alázattal szolgált a grafikai művészetet, s annak virtuóz mesterévé is vált.

Ő a 20. századi fametszés megújítója és egyben egyik legnagyobb művésze is volt, aki távol-keleti technikájával a legnagyobb erdélyi magyar művészek sorába írta be magát. Körülbelül 1300 fametszete van, ami azonos Dante útra indulásának évszámával. De emellett nem feledkezhetünk meg a számos olaj-, tusrajz, ceruza- és szénrajz, de főleg a ragyogó színekben pompázó pasztellképeiről sem.

Ő volt az a romániai magyar grafikus, aki a fametszést egy újabb alkotói síkra emelte, újjáélesztette. Életet lehelt ebbe az ősi, de elhanyagolt technikába. Testet, szívet és lelket ajándékozott neki, majd karcsú testére fekete-fehér ruhát adott. A fametszést egyénivé, gazdagon rajzossá, játékosan kifejezővé és nagy gondolatok hordozójává varázsolta. Hiszen maga Degas mondogatta, hogy a „fekete –fehér elég ahhoz, hogy remekműveket alkosson az ember.”²²

A fametszés egyike a legigényesebb művészeti ágaknak mind a megfogalmazás, mind a kidolgozás szempontjából. Nagy kézműves készséget és kitartó

²² <http://www.evid.hu/kultura/item/1101-k%C3%A1ntor-j%C3%A1nos-metszetek-c%C3%ADm%C5%B1-ki%C3%A1ll%C3%ADt%C3%A1sa>

türelmet igényel. A fametszés a grafikai eljárások közül a legkorábbi. Egyidős a kínai–japán kultúrával. A fametszetet a könyvnyomtatás révén az európai művelődés meghatározó tényezőjévé vált, és a könyvnyomtatásban külön iparágga is alakult. Gy. Szabó Béla a következőképpen vélekedik a fametszésről:

„Színt, vonalat, formát látok, hangokat hallok, mondhatnám: a kép illatát, ízét érzékelem, sőt mintha ujjammal tapintanám... Szinte magától, belső indításra mozdul a kéz, hogy ragadja, rögzítse. Ezzel szemben a fametszés inkább tudatos munka, újraélése annak az egyszerű, soha vissza nem térő pillanatnak. Röviden, tőmondatban beszélem el és adom tovább az élményt. Persze, itt sem hiányzik a belső feszültség, enélkül nincs igazi művészi alkotás. Elég, ha arra utalok, hogy valóságos lámpaláz fog el, mielőtt a falapon az első vésőnyom megjelenik, a véssővel az elsőt billentem.”³

Művészetének egy másik műfaja az irodalommal állítható kapcsolatba. Illusztrálta Csokonai *Lilla-dalait*, a *Haja, a haja virágom* című népdalgyűjteményt. Dante *Divina Commediája* ihletésében 20 darab nagyméretű fametszetből állósorozatot készít, megrázó és felemelő szépségű lapokkal. Ezek a metszetek mind a kolozsvári műtermében, a Bolyai utca meghitt lakoszbájában készültek.

Gy. Szabó Béla az *Isteni Színjátékkal* már 1946-47 óta foglalkozik. A maga egyszerű eszközével, a fametszéssel próbálta megközelíteni Dante iszonyatosan sötét Pokol-látomásait. Első olvasásra megragadta már az írás ereje, egy-egy terzinájából kibontható és szerteágaztatható gondolatgazdasága. Dante-sorozatá határainkon túlra vitte művészetének hírnevét. Budapesti kiállításán 1948-ban fekete-fehér és háromszínű fametszetein bemutatta a *Vérfolyamot*, amely eredetileg színes metszetként készült el. „Dante alakja fekete a lapon, az őt kísérő Vergilius, mivel lélek pedig ezüstszínű és árnyéktalan, az infernó vérpatakja pedig mélyvörös, alvadt vérszínű.”⁴

Ezzel a kiállítással 1959-ben is igen jelentős sikert aratott. A moszkvai kiállítás keretében a kollégái rábeszélétek, hogy minél hamarabb folytassa, amit elkezdett, azaz ne hagyja abba Dante *Divina Commediájának* további illusztrálását. 1963-ban szívét-lelkét és erejét beleadva, buzgón hozzálát munkájához. Vivaldi és Bach muzsikát hallgatva, olykor négy-öt metszetet vett munkába, és csiszolgatta rajtuk a felület kialakuló képet. Az általa készített *Divina Commedia* metszetei 50×40 cm nagyságúak, amelyeken a művész napi 16 órát is dolgozhatott. A tónusos fametszeteit a chiaroscuro (jelentése: világos-sötét, fény-árnyék)

³ http://szjptk.iif.hu/toronyor/VI_evf_2/fametszesrol.htm

⁴ MURÁDIN 1980. 121.

eljárással jeleníti meg. 1964-ben a művész hatvanadik születésnapjára elkészül a 20 darab metszet, amelyet Dante Alighieri születésének 700. évfordulójára, az 1965-ben megrendezett Dante-centenáriumra készített.

A Dante-illusztrációk rangos névsorába Gy. Szabó Béla egyéni alkotóképzelete és eredeti stílusa újat hozott. Erős művészi egyéniség és mesterségbeli tudás társul itt a világirodalom egyik legnagyobb alkotásához.

Illusztrációsorozata külön könyvben is megjelent Romániában. A budapesti Országos Széchényi Könyvtárban 2013. 06. 22. és 2014. 03. 10. között a Plakát- és Kisnyomtatványtárban a Múzeumok éjszakáján Dante *Isteni Színjátékához* kapcsolódó kiállítást szerveztek. A kiállítás gerincét a 20 darabból álló Dante sorozat kézi levonatú fametszetei adják. Gy. Szabó Béla így ír erről a munkájáról: „Már első olvasáskor megejtett ez az írás, hisz gyakran egyetlen sora is olyan távlatokat nyit meg, hogy illusztrátor legyen a talpán, aki fantáziáját követni tudja. Száz énekből egész világrendszert épít fel, s ezt a tömörséget egy fametsző esetleg mindenkinél jobban megcsodálja.”⁵ A nyomatok 1987-ben, két évvel a művész halála után kerültek Kolozsvárról a budapesti Országos Széchényi Könyvtárba.

Műveiben egy lírai alkat érzékeny membránjára rögzített teljes világvilágkép bon-takozik ki.⁶ Száz énekből tulajdonképpen egész világrendszert próbál felépíteni, akárcsak Dante. „Tüze nem lankad, a huszadik században is lelket hevít” – írja művészünk a *Divina Commediáról* egy vallomásában.⁷ A feladat nagyságát és erősségét fokozta, hogy vállalójának nemcsak a dantei világ csodájával kellett versenyre kelnie és megbirkóznia, hanem a nagy illusztrátorok egész sorával is Botticellitől Dóréig.

Tartalmilag a képek legfőbb jellegzetessége, hogy Gy. Szabó Béla nem a leggyakrabban ábrázolt részleteket választotta, hanem azokat a mozzanatokot, amelyek őt különösen megragadták. Gy. Szabó Bélát mindenekelőtt Dante, az ember érdekelte. A sorozatának nyitó (A tépelődő Dante) és záró képe (A boldog Dante) is ezt a megállapítást támasztják alá. Szeretett volna mindent megtudni róla, többek között az életvitelét, az örömeinek és a gyűlöletének okát és forrását. Az *Isteni Színjáték*ból főleg Dante lelkiállapota és az örökérvényű mozzanatok érdekelték, a tolvajlás, a kapzsiság, öldöklés, lustaság, harag és bujaság. Elmondható, hogy Gy. Szabó Béla nem igazán választott olyan jele-neteket, ahol Dante-korabeli személyek szerepelnek.

⁵ <http://www.oszk.hu/kiallitasok/kep-es-gondolat>

⁶ MURÁDIN 1980. 6.

⁷ idézi TÓTH 1978. 17.

Hogy a sorozat mégsem tűnik véletlenül kiemelt jelenetek egymásutánjának, az annak köszönhető, hogy a hűsz kép végső fokon egy egységes alkotói elgondolás kifejezője, s egyben a dantei mű egységének megjelenítője is. A képek sorát a költő kifejező arcképe nyitja meg és zárja be, mintegy azt jelölve, hogy ő lenne a kezdet és a vég, az alfa és ómega. A művén tépelődő s a nagy alkotást boldogan befejező költőé, s a többi metszet egymásutánjából is kitűnik, hogy valamennyi egy nagy, egységes elgondolás része.

A Dante illusztrációiról ugyanakkor azt kell tudni, hogy ezeknek előkészítő rajzuk is volt. Az illusztrációk kézi levonatok, azaz maga Gy. Szabó Béla készítette a kefelevonat módszerével. Szilárd meggyőződése volt, hogy a gép sohasem tudja olyan szépen és különlegesen visszaadni a nagy lapokat.

A *Divina Commedia* hármas tagolásának megfelelően a metszetek a *Pokol* kilátástalan borzalmait ábrázoló vigasztalan feketeségtől a *Purgatórium* szürkében, földi világításban játszódó biztatásain át a *Paradicsom* boldog beteljesülést jelentő tündöklő világáig árnyalódnak és összecsengenek. Egyszerre érzékeltetik a harmóniát és diszharmóniát, amely egy tökéletes egységet kölcsönöz a metszeteknek. Tartalmilag pedig elmondható, hogy a legszörnyűségesebbtől a legmagasztosabbig ívelnek.

A Gy. Szabó Béla által megalkotott *Pokol*ban teljesen érvényesül a középkor fantasztikus, de ugyanakkor groteszk elképzelése, akárcsak Danténál. A metszetekből is láthatóan kitűnik, hogy a pokol körei az emberi léleknek a saját bűneivel való tehetetlen kínlását jelképezik, vad, szennyes, rettenetes jelenetek színhelyei. Gy. Szabó Béla a Babits fordította *Isteni Színjáték*nak címet pontossággal és kellő precizitással követte.

A *Vérfolyam–Vérfürdő* (*Ld. 1. ábra*) (XII. ének) a 7. kör a *Pokol*ban. Itt a helye a vérengzőknek, zsarnokoknak és a rablóknak. Nasszusz vezeti Vergiliust és Dantét. A vérfolyam partján nyilazó kentaurok nyargalásznak jobbra és balra, megcélazzák azt, aki a megengedettnél kijebb emelkedik a vérből.

„De nézz a völgyre: látod már folyását
a vérpataknak, melyben forrva nyög,
ki erőszakkal bántja földi társát!
Ó vak vágy s balga düh, ti rossz bűnök
melyekkel úgy izgat e kurta élet
s melyekkel úgy gyötör majd az örök!”
(*Pokol*, XII. 36–74.)

A *Pokol* jeleneteinek reménytelenségét a lapok vigasztalan feketesége és miszticizmusa sugallja. A szűkösen alkalmazott, töredezett, vékony fehér vonalak

plasztikus birodalmában csak Dante és Vergilius alakját övezi némi fény, hogy környezetüktől elkülönítse őket.⁸

Gy. Szabó Béla *Pokol*-fametszetei önéletrajzi ihletésűek. A saját Poklát is akarva-akaratlanul színre viszi, annyira azonosul a művel és annak alkotójával, hogy az „*átfedés természetes és jelkép erejű*”.⁹ A Pokol metszetlapjainak szemlélésénél a befogadó figyelmét a fekete alapból előugró alakok ragadják meg. A lapokon szereplő Dante a ránk maradt leghitelesebbnek tekintet Dante-portrét követi. A metszetlapok nemcsak a leghitelesebb Dante-portré ábrázolását adják vissza, hanem a rajzoló önarcképének vonásait is felismerhetjük benne. A lapok uralkodó színe a fekete, amelyből fokozatosan bontja ki a metszetlapok vonaljátékát.

Gy. Szabó Béla vonalművészete igencsak egyedinek bizonyul, hiszen ő az, aki nem a fehér-fekete árnyalatokra esküszik, hanem éppen ennek ellentétére, a fekete-fehérre. Ez az, ami megteremti a befogadói kontemplációt, az egyszerűséget, a nagyvonalúságot, és lehetőséget ad a sorok közötti olvasásra. A részleteknek is annyi szerepet rendel, mint az egységnek.

A metszetek többségében uralkodik a fekete, ami a fehér ötvözésével létrehozza Gy. Szabó Béla művészete teljes egységét. Talán ez jelentheti Gy. Szabó Béla zsenialitását. „*A síkból kibomló vonal költőjévé vált, ahogyan annak idején Botticellit is megcsodálta*”.¹⁰ Vonalai a legmerészebb rövidülések, a legfontosabb mozdulatok ábrázolásában is egyformán biztosak. A metszetek alapján a *Pokol* tagadhatatlanul a sötétség birodalmaként hat.

Ha komolyabban szemügyre vesszük a *Pokol*ról alkotott metszeteket, láthatjuk, hogy ezek formanyelvének domináns elemei közé tartoznak a természetábrázoló részletek. A *Lusták* (*Ld. 8. ábra*) című metszeten a sziklát, hegyet, vizet; a *Ronda Körmökben* (*Ld. 2. ábra*) és a *Vérfolyamban* (*Ld. 1. ábra*) a vérfürdőt, felhőket; a *Bujáknál* (*Ld. 7. ábra*) a napsugarakat hozza elénk, ezek a művész kedvelt motívumai.

Murádin Jenő szerint 1955-ös Tordai- és Túri-hasadék-sziklarajzokat gyakorló tanulmányait a Dante sorozat metszetlapjaira készíti.¹¹ Ezen állítás tükrében feltételezhető, hogy a *Lusták* (*Ld. 8. ábra*) című metszet természeti képe hiteles ábrázolása a Tordai-hasadéknak (*Ld. 10. ábra*), a Hesdát-völgynek és a Danila tónak (*Ld. 9. ábra*). Hiszen, ha jobban szemügyre vesszük a metszetlapon

⁸ TÓTH 1978. 17.

⁹ MURÁDIN 1980. 123.

¹⁰ DR. M. KISS 1990. 121.

¹¹ MURÁDIN 1980. 121.

megjelenő tájat, sziklatornyot, szirtpartot és a tavat, akkor láthatóvá válik, hogy a Gy. Szabó féle ábrázolás hiteles képmása az eredetinek. Erről tesz bizonyosságot Jókai Mór *Egy az Isten* című művében is, a következőképpen: “*hol a sziklaőrle idögörgeteg közuhanyokká porlasztotta a bércfalat; míg egyes sziklatornyok, mint a gót építészet pillérei állnak el a falaktól, amiknek oromzata ma is a műnsterek cifra, fantasztikus párkányzatát mímeli.*”¹²

Ezt a feltételezést, Orbán Balázs *Torda város és környéke. 33 nagy és 12 szövegképpel* című könyvében szereplő kép is megerősíti. Ha egy nemrég készült fényképet teszünk a két ábrázolás és a Jókai Mór által megfogalmazott leírás mellé, akkor bizonyosságot nyer a feltételezés hitelessége.

Gy. Szabó Béla metszetei, mint ahogy rajzai is elválaszthatatlanok a festészet-től. A legelvontabb művészeti technikák, ugyanakkor a legkevésbé illúziókeltők. Vizuális információkat közvetítenek, ugyanakkor az érzelmek kifejezésének a leggyorsabb és legegyszerűbb módját is jelentik egyben. A metszetek összetett formanyelvének elemei közé tartoznak a kreatív figurák, a pillanatnyi mozgás kalligrafikus feljegyzései, a forma, a tér és a struktúra.

A *Pokol* metszeteit vizsgálva érdekes megfigyelésekre juthatunk. Az első metszet a *Vérfürdő (Ld. 1. ábra)* helyszínét kellőképpen és valóságghűen ábrázolja. A vérpatakból emberfejek tűnnek ki, amely azt konnotálja, hogy vérpatak vár az emberiségre, tulajdonképpen ez az emberiség sorsa. Eközben a kentaurhad fut velük szembe nyilakkal és íjakkal. A metszeten két alak figyelhető meg, aki Dante és Vergilius. A figyelem az ő karakterükre összpontosul, a történet kissé háttérbe szorul. A két alak arcát nem igazán láthatja a szemlélő, inkább oldalt, háttal helyezkednek el. A második és az ötödik metszeten már csak háttal és fentről láthatja és szemlélheti őket a befogadó. Gy. Szabó Béla akarattal nem ábrázolta ezeken a metszeten az arcokat. Ezzel az volt a szándéka, hogy a szemlélődőben kétségeket és együttérzést keltsen. Hiszen mindenki tudja, hogy az arc az érzelmek tükré. Ezzel eltakarja azt a fájdalmat, amit éppen az ő hősei akkor érezhettek. Az érdekes az, hogy a metszetekről nem tükröződnek semmiféleképpen a megborzadás tükörképei. Az alakok háttal fordulnak a néző felé. A háttal álló alakok előteret teremtenek, ők a főszereplői a történetnek, de a hangsúly nem rájuk összpontosul, hanem a történetekre. A néző egyértelműen levonhatja a következtetést, hogy Gy. Szabó Béla alakjai megborzadtak a látványtól.

A *Vérfolyam-Vérfürdő* metszet igen nagy jelentőséggel bír, hiszen megfigyelhető rajta a kéz és az ujjak jelentősége, amelyek megtörik a képsíkot. A művész

¹² <http://mek.oszk.hu/00800/00835/html/jokai44.htm>

a test mozdulataival fejezi ki a lélek mozgását, a hasonló lelkiállapotok hasonló gesztusokhoz, ábrázolásokhoz vezetnek. Vergilius keze Dante köré fonódik. Védelmet minden rossztól, már majdnem anyai biztonságot nyújt azzal, hogy magához öleli. Vergilius nemcsak Dante vezetője, hanem védelmezője is, ő az, aki soha nem ijed meg semmitől. Dante pedig jobb karját szemé elé helyezi, hogy ne lássa a vérben fővők szenvedését, de ugyanakkor védje saját magát a terhelt nép nyöszörgésétől.

Minden metszeten megnyilvánul az anya-gyerek közti kapcsolat. A metszeten általában Dante Vergilius háta mögött áll vagy vállához simul, mint egy kisgyerek.

*“Karjába vont most utam vezetője,
mint az anya, ha zajra ébred éjjel
és lángot lát felcsapni testőre,
fogja fiát, fut, dacol a veszéllyel,
csak róla gondoskodik, nem magáru.”*

(Pokol, XXIII. 7–45.)

Gy. Szabó Béla ezt a kapcsolatot minden metszeten kellő művészi érzékkel jeleníti meg. Dante mindig megijed a látványtól, mindig elriasztja, amit lát, akárcsak egy gyerek, aki mindig édesanyjához vagy kísérőjéhez simul, akitől mindig vigasztalást kap. Az *Isteni Színjátékban* nagy hangsúlyt kap a kísérő motívuma. Jelenesetben, a *Pokolban* Vergilius az, aki oly sokszor a keblére öleli. Ezzel a biztonságot, megnyugvást, gondviselést sugallja. A műben erős intenzitással helyet kap Dante gyermeki énjének a megnyilvánulása. Ez a megnyilvánulás kivetítődik a felnőtt énjére is.

*“...oly gonddal fogva engem kebelére,
minthogyha a fia volnék, nem a társa.”*

(Pokol, XXIII. 46–84.)

Továbbhaladva, az ujjak jelentőségét vizsgálom. Az ujjak képe egy régi hagyományhoz fűződik. Egy gesztus, amely már az ókorban a hatalomnak, illetve a hatalom erejének jelzésére szolgált. Icipici mozdulatok ugyan, de sokatmondó jelek. A *Vérfolyamnál* Vergilius ujjai kijelölik azt a helyet, ahová a nézőnek figyelnie kell, de ugyanakkor ettől a helytől Dantét is védelmezi. A *Ronda Körmökben* (*Ld. 2. ábra*) Vergilius keze mintha isteni áldást és felszabadítást szórna a pokol lakóira, azaz az előtte megjelenő ördögre és a többi lakókra. De a lakók a tudtára adják, hogy itt csak a gonosz erők és lelkek uralkodnak. Itt olyan emberek laktak, akik a pénzért a *“nem-ből is igen-t csinálnak”*

(*Pokol*, XXI. 35–73.). A kitárt kezek jelenthetnek esetlegesen parancsbeszédet vagy iránymutatást, hiszen tudjuk, hogy ebben a részben Vergilius Tépással, az ördöggel társalog, annak érdekében, hogy Danténak ne essen bántódása.

„*Itt nincsen Szentkép!*” (*Pokol*, XXI. 35–73.)

A *Kígyóemberek* (*Ld. 3. ábra*) című metszetet az egyik legfontosabb jelenetnek minősítem. Gy. Szabó Béla metszetén disztópiát teremt, mintegy utalást téve a bibliai bűnbeesés történetére. Negatív jövőképet tár az olvasó elé, amely a nyomorúságos életkörülményeket, a szenvedést, az elnyomást és az erőszakot jeleníti meg.

Kígyóemberek: összetett szó, amelyet a kígyó és az ember fogalma alkot. Az ember az, akit Isten a saját képmására teremt, és a kígyóval asszociálódik. Dante a kígyót hatlábúnak nevezi, ami a mű olvasata során groteszk, burleszk hatást kelt az olvasóban, hiszen a kígyónak nincs is lába. Ezen a metszeten a figurák perspektívája megcserélődik, Dante és Vergilius már nem lentről, hanem fentről szemléli az eseményeket, a néző pedig késleltetve veszi őket észre a metszet jobb felső sarkában. Dante, amit lát, rémségesnek, sőt egyenesen utálatnak nevezi. Láthatjuk, ahogy a gonosz összeforr az emberrel. Az ember pedig bal öklöbe szorított kezével megpróbálja magától távol tartani a kígyót. A kígyó körkörösen csavarodott az ember testére, ezzel megfosztva az embert a szabadulás lehetőségétől, és jelképezvén a születést és a halált, ahol kezdettől fogva jelen van a kígyó, és elkísér halálunk órájáig.

“*És akkor ez a két test egybemállott
forró viaszként: eggyé vált a szín már;
s az nem volt ember többet, ez sem állat.*”
(*Pokol*, XXV. 46–84.)

A metszeten „*kedves kígyók földi népe*” (*Pokol*, XXIV. 125. – XXV. 6.) sorakozik. Ezt egy társadalomrajznak vélem, a mai világnak, a talpig úri gazemberek népének tökéletes tükörképe. A kígyók a pokol lakói, az emberi faj ősi ellenségei. A paradicsombeli bűnbeesés egyik jelentős szereplője szintén a kígyó. Misztikus erő hordozója, amely mint démoni hatalom Isten ellenállása is. Ő az, aki magával a Sátánnal, ördöggel asszociálódik. Ő az emberi lélek megfosztója. Dante disztópiát alkotva művében tisztán és világosan láttatja, hogy mi lesz a jövő társadalmával és annak emberiségével.

„A lélek mely átváltozott kígyóvá,
sziszegve átkígyózott most a völgyön,
míg a másik nyálát köpködve szóvá,
s szólt, vállal, mely számára most új öltöny,
társának intve.”

(Pokol, XXV.124. – XXVI. 6.)

A *Fösvények* (Ld. 4. ábra) című metszeten első pillantásra Dante arca nem olyan feltűnő. Ha figyelmesebben átvizsgáljuk a metszetet, akkor megpillanthatjuk Dante arcát is, akit a művész a jobb alsó sarokba helyezett el, Vergilius vállához simulva. Vergilius keze igen jelentős, hiszen bemutatja Danténak a felvonuló fösvény-hadat, amelyet Dante ijedtséggel és meglepődve figyel.

A *Rühösök* (Ld. 5. ábra) című metszeten a két főhős ismét háttal áll. Az *Isteni Színjáték Rühösök* című énekében Dante megfogalmazza, hogy sírni vágyódott a sok sebhelytől. A rüh az egyik legalattomosabb betegség, amely erős viszketéssel jár, majd később fekélyes sebek alakulhatnak ki. A metszeten jól láthatóak, ahogyan az alakoknak a rüh szétmarta a bőrét, bőrbe rágott járatok vannak.

“...mint ezek testén ahogyan vadúla
körmük marása, fokozódva dühhel,
a viszketésre mely nem csillapúla.
És úgy birkóztak körmeik a rühhel,
mintha szakács késsel kaparna pontyot,
vagy más halat, min legnagyobb a pikkely.”

(Pokol, XXIX. 76–114.)

A *Szörnyeteg hátán* (Ld. 6. ábra) című fametszeten a két főhősnek nem a teljes ábrázolása látható. A meghatározó szerep a szörnyetegé. Ennek a szörnyetegnek emberi arca van, neve Geryon, és büdösíti a világot. Gy. Szabó Béla hű marad a Dante által leírtakhoz. A szörny a fejét Dante és Vergilius felé fordítja, amellyel hármuk között létrejön a szemkontaktus.

„Imitt a hegyes farkú állat; itt ki
hegyen áttör, falon és fegyveren;
imitt ki a világot büdösíti.”
“És a csalásnak ez a ronda képe
eljött, s kiszállt fejjel, derékkal is még,
de farkával nem szállt a part fölébe.”

*Arcát igaz ember arcának hinnéd,
oly jóságosan sima volt a bőre,
de teste végig kígyó teste innét.”*
(*Pokol*, XVI 115-XVII. 49)

A *Buják* (*Ld. 7. ábra*) és a *Lusták* (*Ld. 8. ábra*) című metszetén Dante arca nem teljes. Egyiken csak szemei bukkannak fel, másikon pedig eltakarni próbálja az arcát. A mimikája, másképpen arcjátéka, Dante érzelmeinek tükré. A szomorúság, a félelem, az undor, az együttérzés, sajnálkozás verbális közlése nélkül is kiolvasható az arcából. A száj eltakarásának gesztusa és az archoz illesztett kézgesztusainak többsége a szorongással, bizonytalansággal, tanács-talansággal függ össze.

A lángokból tűz marta lelkek fejei és szemei tűnnek ki, ahogy a tűz felemészti őket. A tűz pusztító elem. Igaz, átmelegít, vidámmá tesz, fényt hoz és fényt ad, de ugyanakkor a martalékvá is válhatunk. Ugyanakkor a tűznek tisztító ereje is van. A beszűrődő napsugarak és a tűznek a lángjai összezsengenek, ezzel hatalmas bravúrt kölcsönözve a metszetnek.

A képzőművész számára a dantei műben a legnagyobb nehézséget minden bizonnyal a *Pokol* részének a képszerű ábrázolása jelenthette. A szöveg alaposan próbára teszi az alkotó képzelő, megjelenítő erejét.

Gy. Szabó Béla Dante-metszeteit tekintve a megoldás titkát a *fény* ábrázolásában találta meg. A fény, az egyre fokozódóbb fényesség ábrázolása, itt szinte az absztrakció határáig lendíti a művészetét, addig az absztrakcióig, amelynek értelme van, az, hogy többet mond a valóságnál, de a valóságot is mondja.

Következtetés

Gy. Szabó Béla *Pokol*-képeit tartom a Dante-sorozat legjobb és legimpozánsabb darabjainak, mert itt a művész páratlan technikai készségének felhasználásával képzeletének, ötleteinek olyan bőségét tárja elénk, ami megmutatja, mire képes az alkotó, a látvány ábrázolásán túl is. Különös vonalművészetével és sajátos személyisége jegyeivel fokozza a művek értékét és gazdagítja mondanivalójukat, hogy az egyes képeken a művésznek a szereplők szerkezeti elhelyezésén kívül azok legkülönbözőbb lelkiállapotát is meg kellett jeleníteni, a kétségbeeséstől, szörnyülködéstől, utálattól az örvendező csodálkozáson át a mindent átélt ember megbékélt boldogságáig. De kifejezésre jut a sorozatban az is, hogy Dante nagy műve mintegy az irodalom, művészet legfőbb ágainak képviselője is: a *Pokol* az epika, a *Purgatórium* a dráma, a *Paradicsom* a líra, de úgy is mondhatjuk: az első a szobrászat, a második a festészet, a harmadik a zene.

A fentiek alapján nem kell mondanunk, hogy mesterünk alkotása e tekintetben is találó visszaadása a nagy műnek.

Dolgozatom semmiképp sem egy végleges mű, egy lezárt egész, mely megmásíthatatlan és módosíthatatlan, csak egy támpontot szándékszik adni Gy. Szabó Béla nem mindennapi *Pokol*-fametszeteinek megértéséhez.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetet mondok dr. Tapodi Zsuzsanna-Mónika témavezetőmnek, hogy lehetőséget biztosított munkám sikeres elvégzéséhez, dolgozatom megírásához. Köszönöm segítőkész támogatását, a bátorító jótanácsokat, a türelmet és a dolgozatom alapos és kritikus átjavítását. Hálás vagyok továbbá dr. Pieldner Judit és Dégi Zsuzsanna tanárnőknek, akik a legjobb tudásuk szerint segítettek ötleteikkel, és segítőkészségükkel alapvetően hozzájárultak a szakirodalom beszerzéséhez, felkutatásához és ezáltal sikeres munkámhoz.

Irodalomjegyzék

Forrás

DANTE 1974 Alighieri, DANTE: Isteni Színháték. Ford.: Babits Mihály. Budapest, 1974.

Szakirodalom

- BABITS 2011 BABITS Mihály: Az európai irodalom története. Budapest, 2011.
- BALOGH 1991 Romániai magyar irodalmi lexikon. Főszerk.: BALOGH Edgár. Bukarest, 1991.
- BÁLVÁNYOS 1996 BÁLVÁNYOS Huba: Esztétikai-művészeti ismeretek. Képzőművészet, tárgy- és környezetkultúra. Budapest, 1996.
- BATSCHMANN 1998 BÄTSCHMANN, Oskar: Bevezetés a művészettörténeti hermeneutikába. Képek elemzése. Budapest, 1998.
- DR. M. KISS 1990 DR. M. Kiss Pál: Erdélyi magyar művészek a XVIII.-XX. században. Kóny, 1990.
- KARDOS 1974 KARDOS Tibor: Jegyzetek az Isteni Színhátékhoz. In: Isteni Színháték. Budapest, 1974. 194-207.
- Kós 1933 Kós Károly:
A Károli Gáspár Társaság művésztágainak kiállítása. In: Erdélyi Helikon 6. (1933) 1. sz. 78–80.
- MURÁDIN 1980 MURÁDIN Jenő: Gy. Szabó Béla. Bukarest, 1980.
- PÁL 1997 PÁL József:
„Silány időből az örökkévalóságba”. Az Isteni Színháték nyelvi és tipológiai szimbolizmusa. Szeged, 1997.
- PETROLAY 1990 PETROLAY Margit: Az emberiség emlékezete. Győr, 1990.
- SZEGEDY-MASZÁK 2007
SZEGEDY-MASZÁK Mihály: Szó, kép, zene. A művészetek összehasonlító vizsgálata. Pozsony, 2007.
- TÓTH 1978 TÓTH Béla: Gy. Szabó Béla művészete. Debrecen, 1978.

Internetes források

<http://galeriasavaria.hu/termek/keszletek/grafika-rezkarc/562273/8300-Gy.-Szabo-Bela-La-Divina-Commedia-album/>. [megtekintés időpontja: 2015. augusztus 30.]

<http://www.oszk.hu/kiallitasok/kep-es-gondolat>. [megtekintés időpontja: 2015. szeptember 1.]

<http://www.evid.hu/kultura/item/1101-k%C3%A1ntor-j%C3%A1nos-metszettek-c%C3%ADm%C5%B1-ki%C3%A1ll%C3%ADt%C3%A1sa>. [megtekintés időpontja: 2015. szeptember 3.]

http://szjptk.iif.hu/toronyor/VI_evf_2/fametszesrol.htm. [megtekintés időpontja: 2016. január 10.]

<http://mek.oszk.hu/00800/00835/html/jokai44.htm>. [megtekintés időpontja: 2016. február 3.]

Függelék

Gy. Szabó Béla önéletrajza

Gy. Szabó Béla (Gyulafehérvári Szabó Béla) Gyulafehérváron egy népes háromszéki vasutascsalád hetedik gyerekeként született 1905. augusztus 26-án. Az anynyira köznapi Szabó név elé írt Gy. kettősbetű szülővárosára, Gyulafehérvárra utal. Családja háromszéki eredetű. Édesapja, Szabó Mihály, bitai származású. Édesanyja, Antal Juliánna, maksai születésű. Apját mint vasutas helyezték Gyulafehérvárra, körülbelül 1903-1904-ben. Azelőtt Szabadkán éltek.

Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában végezte, 1927-ben pedig a budapesti Műegyetem gépészmérnöki karán oklevelet is szerzett. Már gimnazista korában nagy imádattal töltötte el, ha rajzolhatott vagy festhetett. Szerencsére kitűnő tanára is akadt Reithofer Jenő személyében. Mint a művész maga vallja, már másodéves mérnökhallgató korában rájött, hogy a művészi pályán a helye, de szégyellte volna otthagyni a műegyetemet. A művészi tevékenységet azonban ekkor sem hagyja abba, és a rajzolás mellett ekkor kezd igen érdemes pasztelleket is készíteni.

Kis ideig Kolozsváron egy gyárban dolgozott, azután állás nélkül küzdött a sorssal és önmagával, hogy a művészetnek szentelhesse életét. Bizonyára az út rögsőnek bizonyult. 1932-ben egy zúzmarás téli nap jelentette a nagy fordulatot Gy. Szabó Béla életében. A Károli Gáspár Irodalmi társaság kiállításán mutatkozott be, Kós Károly biztatására ebben az időben tért rá a fametszet művelésére.

Gy. Szabó Béla biztatásnak, sőt parancsnak vette a nagytekintélyű mester szavait, s megkezdte a „*fáramászsát*”. Mivel azonban még soha sem látott fát metszeni, teljesen a maga elgondolása szerint kezdett munkához. Életét akkor

három dolog határozta meg: a kielégítetlen, ki nem élt művészi hajlam, az értelmiségi proletár sorsa és az 1930-as évek gazdasági válságának körülményei, melyek a nyomorúság olyan mélységét idézték elő, hogy nyomában az elkeseredés, a részvét, a forradalmi düh, a szociológiai megismerési láz hulláma önti el az egész világot, de főleg talán a poklok legmélyére zuhant Közép-Európát, Magyarországot, Romániát.

Gy. Szabó Béla szigorú önkritikájának köszönhetően, ezért Pestre megye, annak érdekében, hogy tudását fejleszthesse és hiányosságait kiküszöbölhesse. A képzőművészeti iskolában Varga Nándor Lajos grafikai osztályán dolgozott, ahol a modell utáni rajzolást és a különböző grafikai technikák csínját-bínját tanulmányozza.

Pályája során az Erdélyi Helikonban és a Hitelben is illusztrációkkal szerepelt. Metszetalpjainak, szövegképeinek, rajzainak, önálló grafikai alkotásainak százaival illusztrált szépirodalmi műveket lapok és folyóiratok számára. Továbbá illusztrálta Nyíró József *Kopjafák* és Dsida Jenő *Nagycsütörtök* című köteteit.

Az expresszionizmus mint stíluseszmény sem hagyta közömbösen, legalábbis fejlődésének korai szakaszában. Első metszetkönyve a *Liber Miserorum* (1935). A társadalmi témáktól később egyre hangsúlyosabban lírai ábrázolás művészi lehetőségei fele fordult. *Barangolókönyv* c. metszetalbum (1939) jól mutatja már ezt a fordulatot.

A II. világháborút követően a Méhkas Diákszövetkezet és a JBA könyveit illusztrálta. Az ő szövegképeivel került ismét a hazai olvasók kezébe Petőfi *János* *vitéze* és Arany *Toldija* (1945). Népmeseirodalmunk java termését is az ő illusztrációi kísérik. Illusztrálta Simó Gyula *Az ólom és a vas* c. mesekönyvét (1945). Később metszettekkel illusztrálta Csokonai *Lilláját* és Szabó T. Attila *Haja, haja virágom* c. virágének-gyűjteményét. Nagyszámú rajza és metszete jelent meg az Utunk, Igaz Szó és Korunk folyóiratokban.

A hazai magyar könyvkiadás 1944 utáni első metszetgyűjteményét 1949-ben *25 fametszet* címmel állította ki. A 30-as években dogmatikus támadások érték, de a szocializmus áttérés idején kivívta a társadalmi elismerést és a hivatalos művészetpolitikai méltánylást. 1952-ben az RNK állami díjat kapta meg. 1957-ben pedig „a művészet érdemes mestere” címet.

Hazai és külföldi útjain az élet hétköznapjainak és ünnepi pillanatainak művészi visszaadásában a lényegest és a nagyon jellemzőt ragadta meg. Kolozsvári városképei mellé sorakoznak a Nyárádmentéről és Marosvölgyéből, a Székelyföldről és más tájegységekről hozott s műveiben rögzített útiélményei. Az 50-es évek közepétől lehetősége nyílt az hosszabb külföldi utazásokra.

Munkásságát bemutató kiállításokkal Kínában, Belgiumban, Mexikóban, Ausztriában, Kolumbiában, a Szovjetunióban, Finnországban járt, metszetgyűjteményeket adományozott külföldi múzeumoknak.

Tapasztalatainak és benyomásainak alkotói termése újabb képek, sorozatok, illusztrált útkönyvek. További metszetalbumait és útkönyveit: *Hónapok*, *Kínai útvázlatok*, *Jelenések könyve*, *La Divina Comedia*, *Mexikói Tél*, *Homokvilág*, *Csokonai-12 fametszet* című könyvek alkotják.

1. ábra: Gy. Szabó Béla: Vérfolyam
(illusztráció, Dante: *La divina commedia*), 1963–64, fametszet, (részlet)

2. ábra: Gy. Szabó Béla: Ronda Körmök
(illusztráció, Dante: *La divina commedia*), 1963–64, fametszet, (részlet)

3. ábra: Gy. Szabó Béla: Kígyóemberek
(illusztráció, Dante: *La divina commedia*), 1963, fametszet, (részlet)

4. ábra: Gy. Szabó Béla: Fösvények
(illusztráció, Dante: *La divina commedia*), 1964, fametszet, (részlet)

5. ábra: Gy. Szabó Béla: *Rühösök*
(illusztráció, Dante: *La divina commedia*), 1964, fametszet, (részlet)

6. ábra: Gy. Szabó Béla: A szörnyeteg hátán
(illusztráció, Dante: *La divina commedia*), 1964, fametszet, (részlet)

7. ábra: Gy. Szabó Béla: *Buják*
(illusztráció, Dante: *La divina commedia*), 1964, fametszet, (részlet)

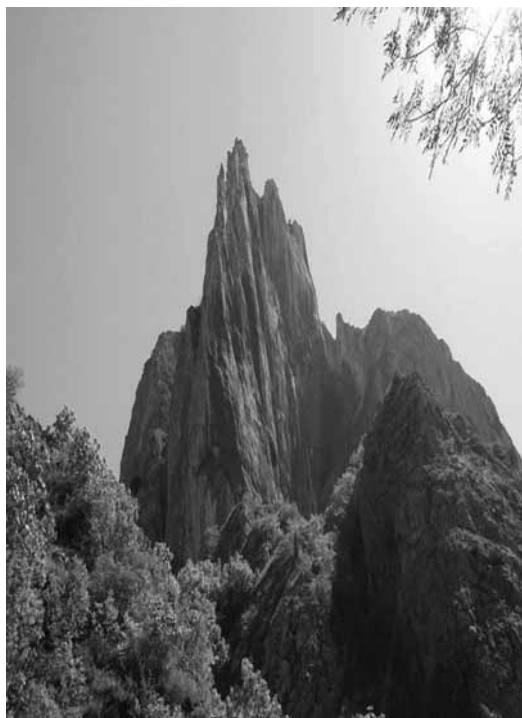

8. ábra: Gy. Szabó Béla: *Lusták*
(illusztráció, Dante: *La divina commedia*), 1964, fametszet, (részlet)

9. ábra: *A Danila tava a tordai hasadékban*

Forrás: Orbán Balázs (1986): *Torda város és környéke*,
Európa Könyvkiadó, Budapest. 331. oldal.

10. ábra: *A tordai-hasadék* (saját készítésű fénykép)

